

Matdistribution ordinärt boende, utredning

Inledning

Utredningen handlar om hur personer i Strängnäs kommun, med eller utan hemtjänst, får färdiglagad mat hemsänd. Utgångspunkten är insatsen matdistribution, som verkställs genom att Samhall, på uppdrag av socialnämnden, kör ut mat till brukarna.

Hur fungerar matdistributionen? Hur uppskattad är den? Vad säger brukarna? Vad säger professionen? Vad kostar den? Finns det alternativ? Hur lever socialnämnden upp till SOSFS 2014:10? Prognos och trender?

Befintlig matdistribution

Avtal om matdistribution

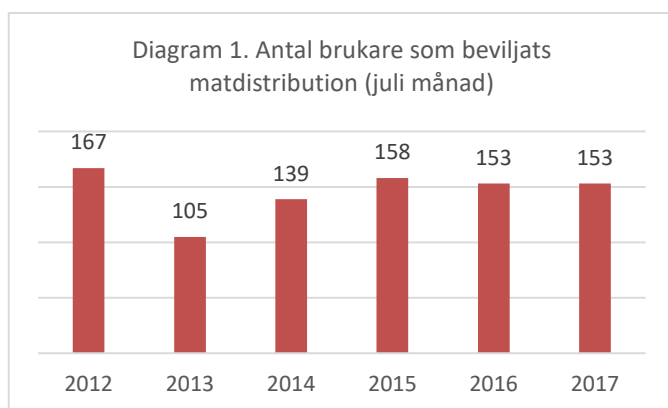
Socialnämnden har avtal med Samhall om att sköta matdistributionen, som innefattar att ta emot uppdrag från Myndighet och bistånd, ordna så att brukarna får göra sina matbeställningar, sköta beställning till kommunens måltidsverksamhet (Ärtan), hämta matportionerna där och distribuera dem till brukarna. Leverans för veckans alla dagar sker under fem dagar: tisdag, onsdag, torsdag, fredag och lördag. Dessutom rapporterar Samhall antal portioner till socialkontoret, som fakturerar brukarna. Avtalet gäller för perioden 1 dec 2016 tom 30 november 2018 (inklusive förlängning). Matdistributionen har skötts på samma sätt sedan 1 september 2012 och befintligt avtal med Samhall är det andra i ordningen.

Brukarnas val

En person som beviljats matdistribution beställer varje vecka matportioner från en matsedel som innehåller två rätter dagligen, varav en vegetarisk. Den som behöver dietkost i form av timbalkost, allergianpassad eller annan, anger det vid beställningstillfället. Ca tio procent av portionerna är specialkost.

Antal brukare med beviljad matdistribution

I juli 2017 var 153 personer beviljade matdistribution. 29 (19 %) av dessa hade endast matdistribution (och eventuellt trygghetslarm), inga andra insatser enligt socialtjänstlagen. Övriga 124 hade även andra hemtjänstinsatser. Antalet med beviljad matdistribution har inte ändrats nämnvärt under de senaste åren (Diagram 1)

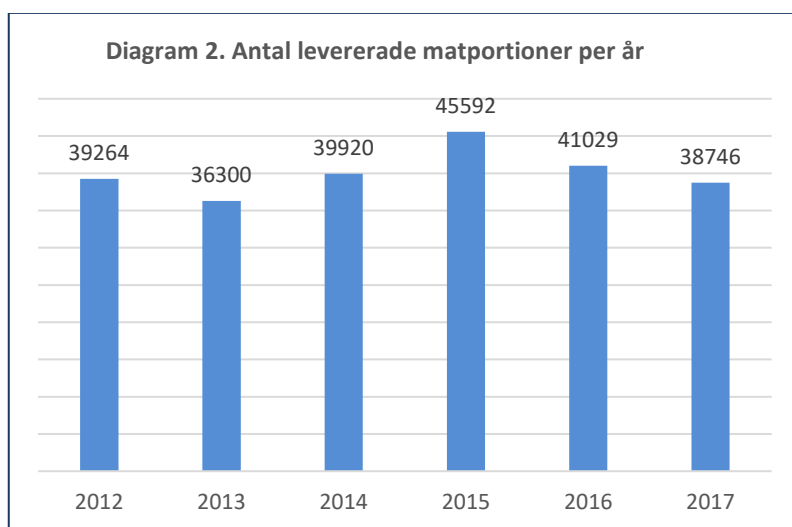

Kommentar: Före september 2012 kördes matportionerna ut av Ärtan och hemtjänsten.

Antal portioner som utdelas

En brukare beställer valfritt antal matportioner, upp till en portion per dag. Det sammanlagda antalet portioner, för alla brukare under ett år är ca 39 000, och har så varit, med viss variation (Diagram 2).

Ca 40 procent av brukarna beställer en portion mat per dag, månadens alla dagar. Resten beställer färre portioner.

Kommentar: Antal portioner 2012 har beräknats genom att multiplicera antalet för perioden september tom december med tre. Antalet portioner 2017 är prognostiserats utifrån årets sju första månader.

Ekonomi

Socialnämnden

Socialnämndens kostnader för matdistributionen utgörs av matportionerna från Ärtan och ersättning till Samhall. (Tabell 1.) Andra kostnader som uppkommer,

men som inte är beräknade är tid för biståndshandläggare för att utreda, besluta, beställa och följa upp uppdrag, tid för avgiftshandläggare för att ta emot underlag från Samhall, att föra in i brukarnas fakturor, tid för socialkontoret att följa upp avtalet med Samhall samt tid för inköpsenheten och socialkontoret, att förnya upphandling. Socialnämndens intäkter utgörs av brukarnas betalning, 54 kronor per portion. En kostnad för socialnämnden som heller inte är beräknad är reducerad hemtjänstavgift för vissa brukare med matdistribution. Brukaren ska ha visst belopp kvar för att klara skäliga levnadskostnader och matportionerna ingår i beräkningsunderlaget.

Utifrån de beräknade kostnaderna har socialnämnden en nettokostnad på närmare 1,4 miljoner.

Tabell 1. Årliga kostnader för matdistribution, beräknat på uppgifter i juli 2017

Antal portioner per år (2017)	39 000		
Kostnad Samhall glesbygd	40 %	49,50	772 200
Kostnad Samhall tätort	60 %	40,50	947 700
Kostnad Samhall totalt			1 719 900
Kostnad Ärtan		45,10	1 758 900
Summa kostnader			3 478 800
Intäkter från kunder		54,00	2 106 000
Nettokostnad			-1 372 800

Teknik och servicenämnden

Ärtan som lagar och förpackar maten täcker sina kostnader med intäkterna från socialnämnden, 45,10 kronor per portion. Kostnad för administration centralt på teknik och servicekontoret tillkommer.

Hållbarhet

Agenda 2030

Strängnäs kommun arbetar för hållbarhet, med utgångspunkt i Agenda 2030, antagen av Förenta nationen och den svenska regeringen. Hållbarhet anges i tre dimensioner, social, ekonomisk, ekologisk som i Strängnäs kommun utgår från 17 utvecklingsmål. Ett av utvecklingsmålen är ”Ingen hunger”. I Strängnäs miljöstrategi¹ återfinns en tillämpning av detta mål:

Ingen hunger

Kommunen ska arbeta med att höja statusen och attityderna runt den offentliga måltiden. Vi ska ha ett socioekonomiskt förhållningssätt som visar hänsyn till förutsättningar och folkhälsoaspekter på lång sikt hos elever och andra som får matleveranser via kommunens måltidsservice. Miljöstrategi för Strängnäs kommun.

---

¹ SBN/2015:157

Personer med låg socioekonomisk status riskerar ett ohälsosamt levnadsmönster på grund av att ekonomi och förmåga inte räcker till för att ge sig själv en hälsosam kost. För dessa personer kan matdistributionen fylla ett behov.

Ekologisk hållbarhet

Samhall kör årligen ca 4 500 mil, med ett sammanlagt koldioxidutsläpp på 10,5 ton. Varje portion kräver en körsträcka på 1,1 kilometer vilket ger ett koldioxidutsläpp på 264 gram. Samhall har två mindre lastbilar där lastutrymmet utgör kylrum. Den årliga körsträckan kan jämföras med de dagliga transportererna av mat från Ärtan till kommunens äldreboenden och skolmatsalar, som sköts av 4M. Samhalls körsträcka är hälften av 4M:s.

Social hållbarhet

Samhalls affärsidé är att tillhandahålla arbetstillfällen för funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga. Samhall som uppdragstagare är i enlighet med målet om social hållbarhet.

Synpunkter på tjänsten

Brukarnas synpunkter

Samhall gör en årlig kundundersökning. Brukarna besvarar en enkät med frågor om Samhalls kundtjänst, leverans samt matens kvalitet. Svarefrekvensen ligger på ca 70 procent och resultaten har under åren visat att kunderna i stort sett är nöjda. Maten kommer i tid, personalen har bra bemötande, maten är välsmakande och urvalet på matsedeln är bra. En del har problem med att få upp förpackningen. Negativa synpunkter finns om matens konsistens, framför allt på potatis, ris och grönsaker.

Biståndshandläggarnas synpunkter

Biståndshandläggarna på Myndighet och biståndsenheten utreder behov och beviljar matdistribution. Enligt *Riktlinjer för biståndshandläggning enligt socialtjänstlagen för äldreomsorgen i Strängnäs Kommun*² utgör matdistribution en del i insatsen "måltidsstöd" som kan omfatta stöd under dagens alla måltider inklusive mellanmål, i form av iordningsställande av måltid, stöd under måltiden samt undanplockning. Stödet beviljas utifrån individuella behov och är därmed olika för olika personer. I första hand ska behovet tillgodoses via färdiglagad mat, inhandlad i butik, levererad via matdistribution eller på annat sätt. I undantagsfall kan tillredning av enklare måltid beviljas.

Biståndshandläggarna ser stora värden med matdistribution. Brukarna får regelbundet hem näringsriktig och varierad kost. Bra kost bidrar till bibehållen hälsa och kan minska fallrisken. Det är en trygghet för anhöriga som bor långt bort att veta att deras anförvant har lagad mat.

---

² SN/2016:325

Brukare som endast har matdistribution kan ha valt att ansöka om matdistribution som alternativ till insatser från hemtjänsten. Om personen har begränsad kraft och energi, kan matdistribution underlätta. Det blir mindre hemhandling och mindre energi som går åt till matlagning; en insats som bidrar till självständighet utan beroende av personella resurser i hemmet. Brukare som även har hemtjänstinsatser behöver inte ha så mycket hemhandlat, vilket ofta sköts av hemtjänsten. Vissa personer som skulle behöva ha hjälp men inte vill, accepterar matdistribution, vilket kan bli en inkörsport för hjälp framöver.

Vad gäller matens kvalitet menar handläggarna att brukare anser att maten från Ärtan är av bättre kvalitet än färdiglagad mat från butik, ett skäl för somliga att vilja ha matdistribution.

Att så få brukare beställer mat för varje dag tror handläggarna kan bero på att vissa inte har råd att ta mat varje dag. De delar portionerna och äter den i flera dagar. Alternativt äter Ärtans mat varannan dag och lagar något lätt nästa dag.

Handläggarna ser behov av fler mötesplatser dit brukarna kan gå och äta i gemenskap, som på Kristinagården. För en del som ansöker om särskilt boende och får avslag är ett av skälen att få äta tillsammans med andra. Mat smakar bättre i sällskap. Att bevilja matlagning i hemmet är handläggarna tveksamma till. Riktlinjen anger att det endast är i undantagsfall. Men handläggarna är också tveksamma till hemtjänstpersonalens kompetens.

Biståndshandläggarna kan vid vissa hembesök konstatera att brukare har näringsdrycker och förstår att det kan handla om undernäring. Handläggarna har ingen kontakt med hemsjukvården eller dietist.

Hemtjänstutförarens synpunkter

Hemtjänstutförarna ser att matlagning i hemmet har fördelar framför matdistribution, åtminstone för de som har måltidsstöd vid flera måltider under dagen. När hemtjänsten ändå lagar frukost och kvällsmål är det smidigt att planera och genomföra matlagning även för lunchen. Matlagning i hemmet triggat aptiten, vilket är bra för dementa personer som ofta inte vill ha någon mat. Med doften av mat kommer aptiten. Maten från Ärtan har sina begränsningar bl.a. svårt att få god potatis. Många äter inte hela matlådans innehåll, utan sparar och värmer igen, vilket inte varken är lämpligt ur livsmedelshygieniska aspekter eller näringsmässiga. Somliga äter upp flera lådor på en gång. Hemtjänstutförarna är beredda att arbeta mer med matlagning i hemmen än vad som görs idag. Deras personal måste kunna laga mat eftersom de hjälper till vid dagens alla måltider och mellanmål. Många utförare utbildar sin personal i matlagning och anser att kompetensen är god.

Utförarna tror att det är intressant för en del brukare att gå till en lokal för att äta tillsammans med andra.

Synpunkter från Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska

Socialnämnden ansvarar för att förebygga och behandla undernäring inte bara på särskilt boende utan även för personer med hemtjänst, enligt socialstyrelsens föreskrift *Förebyggande av och behandling vid undernäring*³. Socialnämnden har en rutin som anger arbetssätt utifrån SOSFS:en, *Rutin vid nattfasta och risk för undernäring*⁴. Riskbedömning i Senior alert ska erbjudas vid inskrivning i kommunens hälso- och sjukvård samt vid förändrat allmäntillstånd, vilket gäller oavsett om personen har hemtjänst eller inte. Vid risk för undernäring ska behandling sättas in.

Medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS) i Strängnäs kommun ser behov av att personer med hemtjänst i form av omvårdnadsinsatser, blir riskbedömda. Som förebyggande insats förespråkar MAS att matlagning i hemmet beviljas, för att stimulera till god aptit. Även möjlighet att få komma ut och äta i matlag.

Hemsjukvårdens synpunkter

Hemsjukvården har ca 190 patienter inskrivna. Vid inskrivning bedöms patientens allmänna hälsotillstånd och riskbedömning via registrering i Senior alert erbjuds, omfattande trycksår, fall samt undernäring. Registrering kan även göras när hemtjänsten slagit larm. Vid undernäring anges åtgärder i en vårdplan och remiss kan sändas till dietister på Mälarsjukhuset, som ordinerar näringsdrycker, som sänds hem till patienten. Hemsjukvården har ingen kontakt med biståndshandläggarna kring undernärda patienter.

Hemsjukvården ser problem med näringsintaget hos personer med hemtjänst. Mat kan värmas om och om igen och ensamma personer kan sakna måltidssällskap.

2008 startade ett läns-gemensamt fallpreventionsprojekt i Sörmland. Syftet var att minska antalet fall och fallskador bland befolkningen över 65 år med målsättning att halvera antal höftfrakturer från 2008 till 2012. Individer med stor fallrisk identifierades. Riskfaktorer togs fram varav nutrition var en: otillräckligt näringsintag, långt mellan måltiderna, samt vätskebrist. Man arbetade över yrkes- och organisationsgränser. Från Strängnäs kommun deltog biståndshandläggare, hemtjänstpersonal, medicinskt ansvarig sjuksköterska och från primärvården distriktssköterskor m.fl. Projektet upphörde i samband med hemsjukvårdens kommunalisering 2010. Hemsjukvården ser fallpreventionsprojektet som bra exempel hur förebyggande arbete kan

---

³ SOSFS 2014:10

⁴ Socialkontoret 2015-05-28

organiseras och drivs utifrån risker hos patienten/brukaren, exempelvis undernäring.

Alternativ till matdistribution

Kristinagården

Pensionärer i Strängnäs kommun får äta lunch i Kristinagårdens matsal. Maten kommer från Ärtan, kostar 64 kronor och serveras veckans alla dagar. Mellan 15 och 20 personer kommer dagligen och helgerna är minst lika besökta som vardagarna. En viktig del i måltiden är gemenskapen och vissa sitter kvar länge. Personal som finns på plats (en på helgerna och två på vardagarna) kan hjälpa till med att bära brickor och annat.

Måltid i skolmatsalar

Pensionärer i kommunen är också välkomna att äta i kommuns tolv skolmatsalar. Ärtan levererar maten som kostar 60 kronor. Pensionärerna erbjuds att hämta gratiskupong för första lunchen på medborgarkontoret i kommunhuset, vilket ingen har gjort och det är ett fåtal personer som äter i skolorna. Biståndshandläggarna menar att rädsla för stökiga matsalar gör att man inte går dit.

Äta i matlag

I socialnämndens strukturplan för äldreomsorgen från 2013⁵ framkommer behov av matlag som förebyggande insats och att matlagen skulle kunna placeras på särskilt boende. Matlag har ännu inte skapats. Behovet kvarstår och finns med i den strukturplan för äldreomsorgen⁶ som läggs fram i socialnämnden i oktober 2017.

I Eskilstuna kommun finns matlag, dit personer från ordinärt boende får komma och äta i gemenskap med andra. Matlag finns i hemtjänstens lokaler, i områden som saknar kommunrestaurang. Den enskilde ansöker om bistånd och beviljas "matdistribution". Insatsen kan utföras genom att brukaren går till hemtjänstlokalen och äter i matlag, eller går till hemtjänsten och hämtar matlådan, alternativt får matlåda hemsänd. Priset är detsamma. För den som äter i matlag ingår också dricka och sallad. Hemtjänsten försöker styra brukarna till att äta i matlaget. Det kan vara en tröskel att komma dit, men de som har börjat fortsätter gärna. Man kan få hjälp med att ta sig till lokalen. Kommunen har goda erfarenheter av matlag, som har pågått i många år. Det blir en viktig händelse under dagen. De skulle gärna komma även på helgerna, men då är det stängt.

---

⁵ SN/2013:561 Strukturplan för äldreomsorgen fram till år 2025

⁶ SN/2017:242

Inköp av färdiglagad mat från butik

Färdiglagad mat kan inhandlas i butik. Kvalitet och näringsvärde jämfört med Ärtans mat kan inte bedömas generellt. En dietist på Mälarsjukhuset menar att den mest avgörande aspekten är huruvida maten äts upp.

Av de som har matdistribution har ca 60 procent även beviljats inköp och får då hjälp av hemtjänsten för sina dagligvaruinköp. De skriver en nota tillsammans, hemtjänsten tar sig till butiken, med eller utan brukaren, och fraktar hem maten. Uppgifter om hur mycket färdigmat som kommer hem på det här sättet saknas.

E-handel av dagligvaror

Inköp som beviljats och utförs av hemtjänsten omfattar ofta livsmedel och ibland apoteksvaror. Inköpen sköts manuellt, utan digitala hjälpmedel. E-handel innebär internetförsäljning av varor som levereras hem, till ett utlämningsställe eller hämtas i butik. Handelns utredningsinstitut (HUI) följer och redovisar utvecklingen av e-handeln som är på stark tillväxt⁷. 71 procent av alla svenskar handlar på nätet minst en gång i månaden, 49 procent av personer över 65 år. Livsmedel utgör sju procent av den totala e-handeln.

E-handel av dagligvaror i Strängnäs

Den enda butikskedja inom dagligvaruhandeln med e-tjänster som kan leverera varor inom Strängnäs kommun är Coop. Hemkörning av beställda varor görs till de flesta postnummer i Strängnäs kommun. 80 % av de som har hemtjänst kan få hemkört, övriga får hämta i butiken. Torghallen i Mariefred har inte e-handel, men har olika färdiga matkassar att abonnera på eller köpa enstaka och som hämtas i butiken.

E-handel av apoteksvaror

Apotea är en av flera nätbutiker för läkemedel och apoteksvaror. Leverans sker i brevlåda, till ombud eller hemkörning. Kunden betalar via nätet eller får en faktura skickad till e-postadress.

Livsmedelsverket

Nya råd från Livsmedelsverket kring bra måltider i äldreomsorgen, är på remiss⁸. Syftet med de nya råden är att stödja en utveckling från den institutionslika måltiden mot en mer hemlik eller restauranglik måltid. Råden riktar sig både till hemtjänstverksamheter och äldreboenden. De är avsedda som övergripande vägledning, stöd och förslag till hur verksamheter kan arbeta för att skapa måltider som bidrar till välbefinnande, hälsa och värdighet. Råden ges ut 2018.

---

⁷ E-barometern Årsrapport 2016

⁸ Bra måltider i äldreomsorgen, reviderade råd på remiss. Livsmedelsverket 2017-10-09

Slutsatser

- Matdistribution ger ingen garanti för att brukare får i sig näringsrik kost.
- Matdistributionen är uppskattad av biståndshandläggare och brukarna, men frågetecken finns kring brukarnas behov, kopplat till behov av andra insatser, kopplat till antal beställda portioner per månad.
- Måltid i skolmatsalar tilltalar inte pensionärer i Strängnäs kommun, förmodligen beroende på miljön i skolorna.
- Matlag är ett intressant alternativ eller komplement till matdistribution.
- Hemsjukvården och Myndighet och bistånd har gemensamma brukare med risk för undernäring, men samverkar inte, vilket de borde.
- Teknikutvecklingen går snabbt och hänsyn bör tas till de möjligheter som kan skapas i välfärden.
- Det finns alternativ till matdistribution och dessa borde prövas i Strängnäs kommun.
- Matdistribution behöver finnas kvar, åtminstone för ett antal brukare och under den tid som alternativ prövas.

Förslag på åtgärder

1. Ge Myndighet och bistånd samt Hemsjukvård och rehabilitering, uppdraget att skapa ett system för samordning kring brukare med risk för undernäring.
2. Ge Myndighet och bistånd uppdraget att kartlägga alla brukare med matdistribution för att se om behovet kan tillgodoses på annat sätt.
3. Låta ett antal brukare övergå från matdistribution till att få hjälp med matlagning i hemmet.
4. Låta ett antal brukare med stöd från hemtjänsten beställa sina dagligvaror, inklusive färdiglagade portioner via e-handel.
5. Skapa ett matlag i Stallarholmen alternativt Åker.

Barbro Ernard 2017-12-01

Verksamhetscontroller vid Planering och utvecklingsenheten på socialkontoret
Strängnäs.